

A young boy with short brown hair is smiling broadly, showing his teeth. He is wearing a dark blue crew-neck sweater with white text that includes 'PIC' and 'DE'. He is sitting in a yellow chair. In the background, there are wooden shelves with books and a red and black plaid shirt hanging on a rack. A white circular graphic is overlaid on the bottom left of the image, containing text.

Versterk het schoolklimaat

Lachen, leren en floreren op school

Lachen en humor zijn belangrijk in het leven van jonge kinderen. Zeker ook in coronatijd. Geef je de ruimte aan lachen en humor, dan versterk je het schoolklimaat en zorg je ervoor dat kinderen op hun eigen wijze tot bloei komen.

TEKST ELLY SINGER BEELD WILBERT VAN WOENSEL

Mari (2; 11) speelt met blokken, terwijl ik op de bank een boek lees. Naast me staat een klein tafeltje met daarop mijn laptop en een leeg glas. Opeens zie ik dat Mari met een grote fles water mijn glas probeert te vullen. Onze ogen ontmoeten elkaar. Onmiddellijk stopt ze. Na een ogenblik stilte zegt ze: 'Grapje', en kijkt me met een glimlach aan. Ik kijk haar streng aan en schudt nee, ze weet wel dat dit niet mag. Maar dan kan ik mijn lachen niet inhouden. Het is zo grappig hoe die kleine Mari erin slaagt mijn boosheid weg te toveren. Mari ziet dat, haar glimlach verbreedt zich en dan lachen we samen voluit.

Belang van humor

Deze anekdote kwam bij me op toen ik dacht over dit artikel over het belang van lachen en humor in het leven van jonge kinderen. Op het eerste gezicht lijkt dit een duidelijk voorbeeld van humor van een bijna driejarige. Mari noemde het zelf een grapje. Maar misschien deed Mari alsof het een grapje was, pas nadat ze mijn afkeurende blik zag. Hierdoor veranderde ze de betekenis van de situatie: 'stout zijn' met kans op straf veranderde in 'grapje' en samen lachen. Humor is een tovermiddel voor kinderen. Humor en lachen vergroten de veerkracht en het zelfvertrouwen; en ze hebben een positieve invloed op leren en ontdekken (McGhee & Frank, 2014).

Lachen en humor in de groep

Als jonge kinderen met elkaar spelen, wordt er vaak gelachen (Loizou & Recchia, 2019). Met masterstudenten van de Universiteit Utrecht onderzocht ik het lachen van twee- en driejarigen (Hagedoorn, 2010; Singer, 2019; Van Enter, 2011). We hadden van 96 kinderen per kind een uur video tijdens vrij spel. We selecteerden episodes waarin

kinderen lachten. In totaal waren dat 1266 lach-episodes; gemiddeld per kind veertien lach-episodes per uur. De kinderen lachten meer met elkaar dan met de opvoeder. Ze lachten vooral vaak tijdens bewegingsspel en doen-alsof spel. Wij onderscheiden drie soorten van lachen:

- **Sociaal lachen.** Dat is het lachen om contact te maken en om de relatie positief te beïnvloeden (Provine, 1992; Wörmann et al., 2014).
- **Lachen vanwege plezier in eigen kunnen ('functionslust').** Bij het rennen, springen, klimmen of fietsen. En ook bij het iets teweegbrengen. Bijvoorbeeld een dam maken in stromend water zodat je een overstroming veroorzaakt: lachen (Piaget, 1962).
- **Humor en spelen met de werkelijkheid.** Lachen om wat gek, stout, hilarisch of onverwacht is (Loizou, 2005; Loizou & Recchio, 2019).

Sociaal lachen

Het eerste sociale lachje is een mijlpaal in de relatie tussen baby en ouders. Contact! Ouders voelen zich verbonden met hun kind. Een ouder vertelt: 'Vanaf het allereerste begin genoot ik van het zorgen voor mijn kindje. Maar ik had ook het gevoel dat ieder ander kan overnemen wat ik doe: de fles geven, verluieren, rondlopen wanneer hij huilt. Maar nu hij lacht, weet ik dat hij mij herkent.' Baby en ouder maken oogcontact, imiteren elkaar, nemen om beurten het initiatief. Ze co-construeren intersubjectiviteit, een gevoel van gezamenlijkheid (Stern, 2002; Trevarthen, 2011). Al snel leren baby's hoe ze hun ouders aan het lachen kunnen maken en hen verleiden tot doorspelen. In ons onderzoek naar twee- en driejarigen had 11 procent van de lach-episodes een duidelijke sociale functie. De kinderen lachen bij binnenkomst en kijken vragend lachend als ze iets willen hebben. We zagen peuters die lachend hand in hand lopen achter een kinderwagen en elkaar schaterlachend omhelzen. Contact maken met een ►►

Humor en lachen vergroten de veerkracht en het zelfvertrouwen; en ze hebben een positieve invloed op leren en ontdekken

► leeftijdgenoot doen peuters op dezelfde manier als in het contact met volwassenen: de combinatie van oogcontact, lachen, imiteren en om beurten op elkaar reageren. Een peuter trommelt met haar voeten ritmisch op de bank en kijkt lachend een ander kind aan.

Ze wacht even en dan trommelt ze opnieuw. Totdat het andere kind het begrijpt en ook met de benen gaat trommelen.

Er ontstaat een trommelconcert. Beide kinderen lachen breeduit. Met het ouder worden, maken kinderen steeds meer gebruik van taal. Maar bij het contact maken, blijft de glimlach belangrijk.

Lachen en plezier in eigen kunnen

Twintig procent van de lach-episodes in ons onderzoek begon als plezier in eigen functioneren, vooral tijdens bewegingsspel. Samen rennen om een tafel, buiten racen in auto's en tegen elkaar aan botsen, met schuimplastic blokken gooien, over de bank koppeltje duikelen.

Nicole (3;2), Ferry (2;9) en Dounja (2;5) rennen lachend om een grote tafel. Dan valt Ferry en glijdt over de vloer tegen de tafel aan. Even lijkt hij te gaan huilen. Maar dan ziet hij dat Dounja en Nicole hem imiteren. Het rennen wordt samen glijden. Lachend glijden en steeds gekker doen over de vloer. Totdat Dounja hard met haar hoofd tegen een stoel knalt. Ze huilt, de opvoeder komt om te troosten.

Lachen is aanstekelijk. En het kan over de top gaan. Als kinderen trots zijn op eigen kunnen, kijken ze vaak lachend naar de leerkracht. Trots op een mooie tekening, een Legobouwwerk of hoog klimmen op het klimrek. Ook hun ontdekkingen toveren een lach op hun gezicht. Piaget noemt deze vorm van lachen 'plezier, omdat je iets teweeg kunt brengen, macht hebt' (Piaget, 1972). Iets onder water houden, lucht in bellen eruit laten, en daar

zinkt het voorwerp. Macht, verwondering en verrassing geven plezier. Als kleuters dat plezier en lachen kunnen delen met de opvoeder, verhoogt dat hun spelniveau (Van Schijndel, Franse, & Raijmakers, 2010).

Humor en spelen met de werkelijkheid

Humor is spelen met ideeën en verwachtingen. In ons onderzoek had 49 procent van de lach-episodes een duidelijk humoristisch karakter. Kinderen maken gekke geluiden en trekken gekke gezichten. Ze liggen slap van het lachen als iemand in een plas water valt. Tallant (2015) vond dat peuters en kleuters vooral tijdens de lunch veel plezier hadden in overdrijvingen en over het randje gaan van wat hoort en mag. Wij zagen daarvan ook voorbeelden. Jam van je boterham aflikken (lachen en elkaar nadoen); een tik tegen die boterham geven zodat de jam op het gezicht komt (lachen en kijken naar de leerkracht). Een placemat op je hoofd zetten als een soort hoed, kijken naar je buurman (lachen). Met een rietje bubbels in je beker blazen totdat de melk over de rand spat (lachen). Humor kan ook met woorden. Ze maken ritmes en rijm met geluid en nonsens woorden, en plezier met 'vieze woorden' (Singer & De Haan, 2007). Een kind riep bij het zien van een langwerpige ballon: 'Een dikke piemel, dikke piemel', en veroorzaakte luid opgewonden gelach. In doen-alsof spel verkleedden kinderen zich met fantasiekleren, hoed en zwaard, en wandelden lachend rond. Ze speelden krokodil en achtervolgden andere kinderen die luid lachend wegreunden alsof ze bang waren. Ze genoten ook van het expres foute woorden gebruiken. Om een witte beker 'blauw' te noemen (lachen), of een appel 'banaan' en een tomaat 'mandarijn'. Enerzijds zijn kinderen voortdurend bezig om de werkelijkheid te begrijpen door patronen te ontdekken en schema's van de werkelijkheid te construeren. De theorieën van Piaget en Vygotsky gaan over hoe kinderen in de interactie met de omgeving cognitieve schema's en structuren construeren. Anderzijds ervaren kinderen, evenals

volwassenen, situaties waarin – veelal moedwillig – schema's worden verstoord als humoristisch. Kinderen weten dat het 'gewoon' is om over een bank te lopen, dan is het grappig om op je billen over de bank te schuiven of te doen alsof je valt. Kleuters weten dat zand gooien naar elkaar niet mag; wat is dan leuker dan het stiekem toch te doen? Grappen met pies, poep en piemel zijn heerlijk op een leeftijd dat kinderen net zindelijk zijn geworden en vaak met opvoeders worden geconfronteerd die hen leren hoe het hoort. Op latere leeftijd zijn diezelfde grappen kinderachtig. Alhoewel...

*Lachen en plezier
in eigen kunnen:
dat motiveert van
binnenuit!*

Leren en floreren

De drie vormen van lachen kwamen vaak in combinatie voor. Ze zijn diep geworteld in vitale belangen van kinderen:

- Het belang van sociale relaties bij het sociale lachen.
- Het belang als persoon iets te kunnen en te kunnen veroorzaken.
- Het belang van spelen met ideeën (humor) en leren begrijpen van schema's, patronen en regels die gelden in de werkelijkheid.

Het is niet moeilijk om in te zien dat lachen leren kan bevorderen. De lach tussen kind en leerkracht versterkt hun relatie en daarmee het leerklimaat. Lachen en plezier in eigen kunnen, motiveert tot herhalen en inoefenen. Lachen om eigen fouten en laten uitgroeien tot een slapstick helpt kinderen om frustraties bij het leren te overwinnen. Humor is ook spelen met grenzen van wat mag en kan, waardoor die grenzen leren kennen. Uit onderzoek blijkt dat

ruimte voor humor en lachen een positief effect heeft op het welzijn en leren van kinderen op school (McGhee, 2019). Fredrickson (2001) geeft hiervoor de volgende verklaring. Positieve emoties roepen openheid tegenover de omgeving op en bevorderen exploratief gedrag. Negatieve emoties daarentegen vernauwen het denken en de openheid tot leren. Een positief onderwijsklimaat kan op deze manier een blijvende invloed hebben op intellectuele, sociale en de emotionele vaardigheden, die bevorderlijk zijn voor leren en bereidheid tot aanpassen aan nieuwe situaties. Volgens Fredrickson (2001) leidt een dergelijk schoolklimaat ertoe dat kinderen kunnen 'floreren': dat elk kind op eigen wijze tot bloei kan komen.

Een goede leerkracht heeft gevoel voor humor

Toch worden humor en lachen zelden genoemd als een belangrijk kenmerk van de kwaliteit van het kindcentrum of de school. Misschien hangt dat samen met het ongemak van volwassenen tegenover kinderhumor. Want dat ongemak bestaat ook. Uitbundig spelen en lachen, kan uitlopen op wild spelen en huilen. Niet alle kindergrappen zijn leuk en acceptabel. Grappen over 'een drol in je mond' kan een leerkracht onacceptabel vinden tijdens de lunch. In het lachen en de humor van kinderen zit ook iets van spelen met macht. Kinderen lachen wanneer zij een ander kind aan het schrikken maken; ze genieten dat ze dat teweeg kunnen brengen. Maar ze moeten wel de grens kennen tussen plagen en pesten. In de opvoeding gaat het altijd om het zoeken naar balans tussen ruimte geven door mee te lachen (en soms welwillend negeren) en grenzen stellen. Dat is niet altijd gemakkelijk. Hoe deze balans te vinden valt, buiten het bereik van dit artikel. Maar één ding is duidelijk: een goede opvoeder of leerkracht begrijpt de behoefte aan lachen en humor van kinderen en geniet ervan om met de kinderen mee te lachen.

Humor is ook spelen met grenzen van wat mag en kan, waardoor kinderen grenzen leren kennen

~~~~~
Elly Singer
(singer.elly@gmail.com)
is kinderpsycholoog,
pedagoog, senior onder-
zoeker en netwerklid
van HJK

De literatuurlijst
is te vinden op:
www.hjk-online.nl/
artikelen